

Kovács Ferenc írja tanulmányában: „Sajnos, rendszeresség nem található ebben a kutatómunkában.” Hatalmas forrásanyag birtokában volt Bitay, tények, adatok, kapcsolatok föltárásában bravúrokra volt képes. Az elemzés viszont nem erőssége, a pozitívizmus módszerbeli örökségétől nehezen tudott szabadulni. De betegsége, rövidre szabott élete is lehetetlenné tette a nagy szintézis megalkotását, így „szerepe — Kovács Ferenc szerint is — nagyobb volt, mint hátrahagyott művei”. Ez a szerep azonban a mai napig példamutató, követésre méltó. Nem Bitay volt ugyan az első, aki kelet-európai összehasonlító irodalomtörténettel, s ezen belül a román—magyar irodalmi párhuzamokkal foglalkozott. (Gondoljunk csak Meltzl Hugó kolozsvári folyóiratára, az 1876-ban induló Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokra.) De Bitay egy rendkívül nehéz és bonyolult korszakban kezdte tanulmányozni a két nép kapcsolatait. Akkor kereste és építette a hidakat, amikor több volt a hidrobbantó, mint a hídverő. A Bitayhoz hasonló emberek érdeme, hogy — miként Németh László írja egy helyen — „A magyar kisebbségek mindenütt feladták a kezdeti merevséget; egyre jobban érdekli őket a kultúrtáj, amelynek akaratlan foglyai lettek. A megismerés: megértés, a megértés: szeretet.” (*Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1977.*)

OLASZ SÁNDOR

Cora Irineu: Bánáti írások

A legújabb romániai könyvkiadó szomszédságunkban alakult, az 1970-es évek elején, Temesváron. Azóta az „Editura Facla” felirattal szignált könyvek egész sora jelent meg román, magyar, német nyelven. Az érdekes kiadványok (szépirodalmi, irodalomtörténeti, történeti, ismeretterjesztő stb.) nálunk nagyrészt ismeretlenek, kevesen tudnak arról is, hogy egyáltalán létezik ilyen könyvkiadó.

A „Facla” újabb kiadványai közül nálunk is érdeklődésre tarthat számot Cora Irineu: *Scrisori bănățene* (Bánáti írások) kötete, amelyet Petre Pascu rendezett sajtó alá.

1919. június 22-én Bukarestben *Ideea europeană* (Európai Eszmék) címmel hetilap indult. Ennek hasábjain mutatkozott be az olteni születésű, törékeny fiatal lány: Cora Irineu (eredeti nevén Friedmann D. Elena), akinek korábban csak néhány vidéki lapban jelentek meg apró írásai. Rövid életműve szinte teljes egészében az *Ideea europeană* laphoz kapcsolódik.

Az író nő orvosi család sarja, 1906—1912 között a bukaresti egyetem filozófiai karán szerzett diplomát. Érdekes, sokoldalú egyéniség volt. Filozófiai esszéket írt, Romániában a feminizmus előfutárának számított. Kitűnő előadói tehetséggel rendelkezett. Szerette a zenét és a táncot, szerette az utazásokat, különösen, ha nehéz és veszélyes helyekre juthatott el. Megszállottan böngészett a könyvtárakban. Különös érdeklődéssel fordult a francia irodalom felé. Romániában elsőként foglalkozott Proust regényeinek értékelésével, ő volt Verlaine egyik megismertetője is. Nagy figyelmet szentelt az oktatásnak, szívügyének tartotta a tankönyvek színvonalának emelését. A béke lelkes híve volt. Sikraszállt a nők egyenjogúsításáért, ami a korabeli Romániában különösen akut kérdés volt.

Cora Irineu fő műve a „*Scrisori bănățene*” (Bánáti levelek). A levelek hangja közvetlen, stílusa impresszionista. Az írások futó benyomásokat rögzítenek, helyzeteket, hangulatokat. Irineu szinte válogatás nélkül jegyzi fel amit lát, tapasztal; őszintén, gyermeken rácsodálkozva a Bánátra, erre a számára új és ismeretlen világra. A Bánáti levelek az író első könyve, halála napján, 1924. február 11-én jelent meg. Különösen az ókirályságbeli románok számára jelentett élményt, érde-

kes csemegét. Hiszen alig néhány éve egyesült Erdély és a Bánát Romániával, e tájakat a Kárpátoktól délre nemigen ismerték. Cora Irineu olyan magabiztosan mozgott a számára is ismeretlen világban, s oly magától értetődően sajátította el az ottani nyelvjárást, hogy maguk a bánáti románok is földijüknek hitték. Gazdag és színes a kötet nyelvezete, különösen mikor a népviseletet és szokásokat írja le, akkor remekel, testközelbe hozza, amit lát: embereket, városokat, falvakat, tájakat.

A Petre Pascu szerkesztette kötet nemcsak a „Bánáti leveleket” közli, hanem egyéb, folyóiratokban megjelent Irineu-útijegyzeteket is (Körös-vidék, Barcaság, az Olt völgye, Szeben környéke). Ezenkívül különböző írásaiból másfél tucatnyit olvashatunk, sőt 1923/24-es naplójának részleteit. A kötetet bibliográfia zárja.

A Bánáti írásokban a következő helyszínekre kalauzolja el olvasóit Irineu: Temesvár, Karánsebes és a környező hegyek, Lugos, Torontál vidéke, Arad, a Radna és Lipppa körüli hegyek, Világos.

Temesvárról többek között a következőket írja: „Ma a szerb templomban voltam és meghallgattam a szertartást. A legszebb szertartás és kórus volt, amit erre-felé hallottam, a templom belseje is megnyerőbb, mint a belvárosi püspökségé. Egy aranyos, mosolygós Szt. György küzd a sárkánnyal, mintha csak játszana egy vad-dal. A román templomban viszont a mise szégyentelenül rossz; kórus sincs, jelentéktelen és ügyetlen a pap, a templom belül meszelt, mázolt, elkenve, hogy isten ments tőle.” (22. oldal.)

Karánsebes: „Bivalybögés hallatszott az utcáról, az keltett fel. A levegő friss, hideg van. Hét óra, lemegek a kávézóba. Nagy szekerek haladnak el zsákokkal, zöldséggel, árukkal megrakva. Csütörtök van, vásár napja. A tömeg teleszórva fehér inget, szokmányt, vörös, zöld, kék hátsórésztű katrincát hordó emberekkel. Bódék és áruhalmazok sora... Egy dobos... Mind összegyűlnek. Egyesek viccelődnek. Kímondhatatlanul kétkedek. Hír a földbirtokostól: a borjakat orvosi ellenőrzésre kell vinni; ne vásároljanak a kisajátításra kijelölt földekből, mert földosztás lesz. Hangok a tömegeből: Majd a föltámadáskor!” (23. oldal.)

Esztenán a hegyekben: „Besötétedett, amire fölértem. Nekünk rontanak a kutyák, ugatás, a pásztorok hurrogatása... A fejsz juhokat behúzták a karámba megfejni, de én nem kóstoltam meg a tejet. Balmot főztek, ittam a borukból és háromszor kifőzött pálinkájukból. Ha kint töltöd az éjszakát, semmi hideget nem érzel. Behúzódtunk az esztenára... Amikor a bácsok összegyűltek, hogy megfőzzék puliszkájukat és hogy paszulycsorbájukat megegyék, Tudor bács énekelni és mesélni kezd. De mikor adomázni kezd, be kell csuknod a füled, olyan nagy disznóságokat mond. Azt hittem, csak a városiak tudnak ilyet... Egész éjjel reszkettem a gypajútakaró alatt s nem volt túl puha matrac és párna nélkül aludni; amikor kitört a kutyák lármája és a pásztorok kiabálása, hogy feltámuljanak az éj feneketlen mélységei; akkor aztán aludj el, ha tudsz. Azon éjszakán háromszor támadtak a farkasok...” (30. oldal.)

Körös-vidéket bemutató útirajzában Váradról a következő impressziói támadtak: „Nagyvárad. A gyér fényben a város fekete-fehér ceruzarajznak tűnik. Mindenütt csak épületek, magas falak, a várost úgy burkolják a széles, aszfaltozott utak, mint egy felgombolt nyakú, jól szabott öltöny.”

Cora Irineu életművének legjelentősebb darabjai az Alföld széli tájhoz kapcsolódnak, a fél évszázaddal ezelőtti Várad és Karánsebes közötti vidék arculatát tükrözik. Irodalmi értékük mellett történeti, néprajzi vonatkozásai sem lebecsülendők. Kiragadott részleteivel erről szeretnénk meggyőzni az olvasót.

CSORBA CSABA